

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 3 2012 | ÅRGÅNG 16

Bokförlaget THALES

BENGT BRÜLDE & JOAKIM SANDBERG: *Hur bör vi handla? Filosofiska tankar om rättvisemärkt, vegetariskt & ekologiskt*, Stockholm: Thales, 2012

BENGT BRÜLDES OCH JOAKIM SANDBERGS bok *Hur bör vi handla? Filosofiska tankar om rättvisemärkt, vegetariskt & ekologiskt* har en något missvisande undertitel, som får läsaren att tro att boken enbart handlar om konsumentmakt. I praktiken tar dock boken ett bredare grepp och handlar snarare om hur man bör bete sig överhuvudtaget, »handla» i den bredare bemärkelsen av ordet, i relation till djuren, miljön och världens fattiga – vilket absolut är positivt.

Bokens disposition är föredömlig och lättöverskådlig. Först kommer tre kapitel som handlar om tre olika problemområden: fattigdom, djurindustrin och miljöförstöring. Dessa tre problemområden har explicit valts dels därför att de ger upphov till ett väldigt omfattande lidande, dels därför att det är områden där handelns parter har störst möjlighet att göra skillnad. Man kan säga att boken har konsumentmaktfrågor som utgångspunkt, även om den som sagt sedan tar ett bredare grepp på frågorna. Efter dessa tre problemområdeskapitel så följer tre kapitel som diskuterar vilken skillnad i tur och ordning individer, företag och politiker kan göra. Det är alltså främst i företags- och politikerdelarna som man frångår konsumentmaktsperspektivet och diskuterar andra sätt att lösa världsproblemen.

Boken igenom varvas empiriska fakta med enkla filosofiska resonemang. Empirin innehåller både exempel på enskilda fall där företag exempelvis förstört miljön någonstans eller tvärtom försökt göra något positivt för världen, och förklaringar av hur olika institutioner fungerar. Eftersom jag själv är filosof kan jag förstås inte vara helt säker på hur tillgängliga de filosofiska bitarna är för icke-filosof, men mitt intryck är att de borde vara lättbegripliga även

för den intresserade icke-filosofen, trots att det ibland diskuteras ganska knepiga filosofiska problem (till exempel om man i en konsekventialistisk moralfilosofi kan ha en plikt att utföra en handling vars goda konsekvenser inte är märkbara för någon).

Trots att boken alltså på många sätt är väldigt bra och läsvärd, så ser jag två problem med författarnas resonemang om vegetarism, och ett väldigt grundläggande problem gällande författarnas syn på vilka moraliska plikter vi har att göra världen bättre. Jag tar vegetarism-problemen först.

Författarna argumenterar för att förhållandena inom dagens djurindustri är hemska, men anser att vi bör förbättra situationen för djuren snarare än att bli veganer. De har två argument för detta: dels får fler djurindivider leva lyckliga liv om vi förbättrar tillvaron för djuren snarare än att vi slutar föda upp dem, och dels är den första lösningen mindre radikal än den andra och därför mer realistisk. Jag tänker ifrågasätta relevansen hos det första argumentet och hållbarheten hos det andra.

»Fler lyckliga djur får leva om vi fortsätter äta animaliskt» är bara relevant för diskussionen om man anser att vi har moraliska skäl att skapa fler lyckliga individer. Detta är knappast självklart. Tvärtom anser många lekmän såväl som många filosofer att vi visserligen *har* moraliska skäl att avstå från att skapa miserabla individer, liksom vi *har* moraliska skäl att göra existerande individer lyckliga, men vi har *inte* några moraliska skäl att skapa fler lyckliga individer. Min erfarenhet är att många köttätare stödjer sig på argumentet »fler lyckliga djur får leva» utan att någonsin ha reflekterat över vad argumentets moraliska premiss innebär för människor. Har jag och min man alltså moraliska skäl att skaffa barn trots att vi inte vill? Detta skulle nog många ha svårt att acceptera. I debatten ställs ibland den ökade miljöbelastningen som en större befolkning medför mot de positiva effekter på tillväxten som en befolkningsökning kan ge – men bör vi dessutom tillskriva befolkningsökningen ett *egenvärde* (förutsatt att genomsnittspersonen är hyfsat lycklig)? Bör vi se det som en viktig politisk uppgift att stimulera ökat barnafödande bara för att skapa fler lyckliga individer? Jag förstår att det ligger utanför bokens ram att gå till botten med svåra po-

pulationsetiska frågor, men författarna borde åtminstone ha sagt någonting om det moraliska antagande som »fler lyckliga djur får leva»-argumentet vilar på, och att detta antagande får implikationer för hur vi bör se på mänskligt barnafödande och mänsklig befolkningsökning.

Nu till det andra argumentet för att fortsatt animalieätande med förbättrat djurskydd skulle vara att föredra framför veganism: det är mindre radikalt och lättare att genomföra. Stämmer det verkligen? Jag tror inte det. För att verkligen ha *lyckliga* djur skulle det krävas *enorma* förändringar i djurindustrin. Vi skulle till exempel behöva ha andra kycklingraser än de nuvarande, eftersom en modern broilerkyckling får skador av att växa klart på fem veckor. Anta att vi istället hade kycklingar som blev fullvuxna på femton veckor – genast skulle produktionen minska till en tredjedel av dagens. I dagens produktion har man tjugofem kycklingar per kvadratmeter. Anta att de istället var fem per kvadratmeter, så att de faktiskt hade lite rörelsefrihet – produktionen blir ännu mindre. Alla kycklingbönder kan knappast skaffa sig mycket större ytor för att hålla kycklingar på än tidigare. Men om de flesta kycklingbönder får hålla till godo med samma yta som tidigare, så kan de bara ha en femtedel så många kycklingar i taget som tidigare. Om kycklingarna dessutom tar tre gånger så lång tid på sig för att bli fullvuxna, kommer man i den tänkta djurvänliga kycklingindustrin att producera drygt sex procent av dagens antal.

Att verkligen räkna ut hur mycket animalisk föda vi skulle kunna producera i en sant djurvänlig industri ligger förstas utanför ramen för den här recensionen och min kompetens, men utifrån ovanstående exempel verkar det sannolikt att en riktigt djurvänlig djurindustri skulle producera *väldigt* lite mat jämfört med dagens. Anta att det skulle bli så mycket djurmat att den genomsnittlige svensken kunde äta kött en gång i veckan, och fick äta veganmat resten av tiden. Är den framtidsvisionen verkligen mindre radikal och lättare att genomföra, än att alla blir veganer helt och hållet? Det skulle vara lika krångligt och ansträngande för människor att gå över till att bli nästan-veganer som till att bli veganer – men det först-

nämnda, till skillnad från det sistnämnda, skulle dessutom kräva att många människor gjorde en ganska drastisk förändring i sina moraliska trosuppfattningar. Människor som bryr sig om djurs välbefinnande brukar också anse att det är fel att döda djur för »onödiga» syften, som t.ex. att använda deras kroppar i en konstinstallation, eller för att göra päls av dem. Att människor med dessa uppfattningar ändå oftast äter kött förklaras enklast med att kött inte uppfattas som »onödigt» på samma sätt som konst eller päls från djur, utan som något ganska självklart. Om vi däremot bara åt kött en gång i veckan skulle kött vara en uppenbar onödig lyxprodukt. I den möjliga värld där vi alla är veganer behöver faktiskt inte folk i allmänhet ha förändrat sina moraliska trosföreställningar; de behöver bara ha tagit till sig av en mängd empiriska fakta om villkoren för djurindustrin som folk i allmänhet inte vet om eller inte *vill* veta om. I den möjliga värld där folk äter kött en gång i veckan måste de däremot kombinera en omsorg om djurs välbefinnande med trosföreställningen att det är helt okej att ta livet av dem för att skapa onödiga lyxprodukter. Tyvärr framstår båda dessa möjliga världar som ganska avlägsna med tanke på hur läget är idag, hur oerhört svårt det verkar vara för människor i allmänhet att faktiskt ta till sig hur djurindustrin fungerar, och hur oerhört hårt den rena vanans makt verkar sitta när det gäller köttätande. Jag kan dock inte se att kött-en-gång-i-veckan-världen skulle ligga närmare oss än veganvärlden; om något gäller det motsatta.

Nu över till min allra mest grundläggande invändning mot bokens argumentation, närmare bestämt mot de slutsatser författarna drar utifrån den så kallade påverkans-principen. Denna princip säger att man bara kan ha en plikt att konsumera enligt ett visst mönster om ens konsumtionsmönster faktiskt gör världen bättre. Detta leder oss dock till konsumentmaktens paradox: trots att konsumenter som grupp har stor makt, kan en enskild konsument inte påverka något alls. Författarna diskuterar olika sätt att komma runt detta. Man kan till exempel omfamna Kantianism eller dygdeetik snarare än konsekventialism, eller så kan man göra som Derek Parfit och räkna med att även omärkbare konsekvenser för ett stort antal in-

divider har moralisk vikt. Författarna avfärdar dock dessa lösningar. Inte heller tror de på idén att en enskild persons beteende kan ge ringar på vattnet genom att påverka andra, som i sin tur påverkar andra, så att påverkan i slutändan blir ganska stor. Istället förespråkar de att vi engagerar oss politiskt på olika sätt, snarare än att lita till konsumentmakten (även om de tillägger att ens politiska engagemang förmodligen blir mer trovärdigt och därmed mer effektivt om man också försöker konsumera på rätt sätt). Men samma sak gäller ju för politiskt engagemang som för konsumtion! Att jag röstar på ett visst parti gör ingen märkbar skillnad. Att jag går med i ett visst parti gör heller ingen märkbar skillnad. Sannolikheten för att just min röst ska avgöra frågan om jag går på partiets kongress och röstar på ett förslag till partiprogram är minimal. Går jag i ett demonstrationståg gäller det att det knappast hade gjort någon skillnad om just jag hade uteblivit. Tåget måste vara väldigt litet för att just min frånvaro ska synas, och ett väldigt litet tåg kommer knappast att påverka opinionen i alla fall. För att just mitt politiska engagemang ska kunna påverka världen, måste jag helt enkelt vara en ganska mäktig politiker. Samma sak gäller engagemang i olika organisationer. Att just jag är stödmedlem i Djurens Rätt eller deltar i Amnesty's brevskrivarkampanjer kommer knappast att leda till att någon djurskyddslagstiftning införs eller att någon fånge frigges som inte hade införts eller frigetts om just mitt bidrag saknats. Jag har också svårt att tro att exempelvis Läkare Utan Gränser köper in 1258 doser vaccin om jag ger ett bidrag på tvåhundra kronor, men bara 1257 doser om jag inte gör det. Kanske skulle jag kunna göra en märkbar påverkan på deras vaccinationsfrekvens om jag faktiskt började ge lejonparten av min inkomst varje månad, men vill man inte förespråka så pass extrema plikter verkar det inte som att just jag kan göra världen bättre genom att stödja någon organisation överhuvudtaget.

Jag håller med om att det är fel att så mycket fokus i dagens samhälle ligger på konsumentmakt. Jag tror också det är viktigt, om vi ska kunna göra världen bättre, att människor engagerar sig politiskt snarare än att bara vara duktiga konsumenter. Men man kan inte resonera sig dit utifrån påverkansprincipen. Påverkansprincipen (i

alla fall om man, som författarna gör, avfärdar idén om att skapa ringar på vattnet med sitt beteende) leder helt enkelt till slutsatsen att bara mäktiga politiker, företagsledare och opinionsbildare överhuvudtaget har några världsförbättrarplikter. Den vanliga medborgaren har det inte. Att författarna inte inser att deras princip får dessa implikationer är en *stor* svaghet hos boken. Jag misstänker att även en hel del icke-filosofier som läser boken kommer att inse att det spelar lika lite roll om just jag går och röstar, blir stödmedlem eller går i en demonstration, som om just jag köper kött.

I slutändan är jag ändå villig att rekommendera boken åt alla som vill göra världen bättre. Den är helt enkelt väldigt informativ och samtidigt väldigt lästlät, vilket gör den väl värd att läsa, trots problemen jag tagit upp ovan.

→

Sofia Jeppsson